

Csak még egyszer gyermek tudnék lenni,
Minden bűt és bánatot feledni!
Szép ifjúság térj vissza egy szóra —
Őszirózsa, fehér őszirózsa.

amely szövegében is, dallamában is félig operett, félig magyar nóta volt : mindenki kinyújtóztathatta benne addig szavakra, hangokra nem talált individualizmusát.

Sok száz szép magyar nótát csinált Fráter Lóránd, de talán egyikben sem találta meg magát olyan «százszázalékosan» a sok mindenféle rangú és rendű ember. A bakfis, a jogász, a szépasszony, a huszártiszt, a könnyeszemű nagyasszony, vagy a kopaszodó főbíró, mind ezt dúdolta, mind az ifjúságát sóvárogta vissza.

A legtöbbben nem is tudták, nem is kérdezték : honnan való ez a nóta. Úgy kapták fel, mint a szél szárnyán jött illatot és magukba lehelték, magukévá tették. Egyszerre a mindenkié lett és évtizedekig az is maradt. Pedig az új Fráter-nóták hamar követték egymást. Ki-kilángoltak a fiatal, táncos-dalos huszárból és végiglobogtak az egész országon. A Tisza mentén épúgy dalolták őket, mint a Vág, az Ondava, vagy az Olt mellett. Fráter-nótát húzott a szegény, kora sirba szállt Farkas Pali az EMKÉ-ben, Rácz Laci, a harminchatodik, a Balatonban, Banda Marci a Metropolban, Urbán Lajcsi a szegedi Profétában, Vályogvető Zsiga a faluvégeken. Az őstehetség frissességével ontotta magából a dalokat, amelyek egy már letűnt, szebb, boldogabb világnak voltak a hajtásai és felsiklandozták a hűnyő örömeiket, eldédeltették a fájdalmakat, amikor azok már nagyon erőt vettek a monarchia árnyékában didergő Magyarország népén . . .

A nótafa kidőlt. A dalok azonban itt maradtak és meghordozzák az embert-emelő álmokat még sok nemzedékben. Mert az emberi lélek mélyébe ázott álmoknak kifakadó forrása a tiszta dal. Ebben kárpótolja magát a bukkott ember az elnemért célért, az elhullott reményekért, ebben csordul ki jósága, tisztasága s ebben emeli magát önmaga fölé, hogy aztán átmosott lélekkel tovább bírja a görnyedést.

A költő, akiben megszülettek ezek a nekünk ajándékozott dalok, már nem dalol, nem muzsikál többé. Elköltözött közülünk a lelke is, a teste is, amely ősei otthonában is idegen földre került. Megrendülten gondolunk korai hullására és fájdalmunk enyhítésére az egykoronvaló tekergő aktornak, Pergő Celesztinnek mélyből felzúduló, bús rigmusait idézzük :

Fogd fel, pajtás, a vasvesszőt,
Verd meg véle a temetőt,
Mért nem kedvez semmi szépnek,
Semmi épnek?

(M.)

Radics Béla.

Pesti palotákban, vidéki udvarházakban nagymamákká vénültek az őzlábú kisasszonyok, rheumás, zsörtölődő medvékké a forrószavú fiúk, akik Radicsot akkoriban kapták fel, amikor ezelőtt négy évtizednél is régebben Pestre jött. De azért a nagy idő s a közben lezajlott még nagyobb viharok ellenére sem felejtették el és egy-egy estén, nagy készülődések után, be-bekukkantottak a Pannóniába : emlékezni. Radics se felejtette el őket. Az ismerősöket a régi nótájukkal fogadta s a vonója alól gyöngyöző hangok

valahogy beljebb hullottak az emlékezésre kókadt lelkekbe. Mesehallgató szemmel figyelték és a fájdalomkat átszűrték a hangok aranyszálú szitáján, míg olyan szelíd könnyé kristályosodott, amelyet egyetlen mozdulattal ki lehetett törülni a szem sarkából . . .

Úri közönsége volt Radicsnak, hírét, tehetségét mindenfelé elvitte. Urak barátja, maga is úr, így kapta rendre a meghívásokat Európa metropolisaiba. Játszott Bécsben, Baden-Badenben, Párisban, Londonban, Moszkvában. Húzta Erzsébet királynénknak, Ferenc Józsefnek, az angol királynak, a német császárnak, az orosz cárnak, a perzsa sahnak, a szíami királynak, Nikoláj Nikolájevicsnek. S nem is egyszer. Mert a magyar nóta szépsége, mint az orgonaszó járta át az idegeneket is, titkokat bontogatott bennük, lázakat kevert a vérükbe, mint fiatalokuk tavaszi éjtszakái és valami eleve elrendelt fájdalommal volt teljes, amely az örökemberi könnyet bennük is elindította.

Nagy cigány volt, kiváló muzsikus, méltó utóda az előrement nagyoknak, akik most, hogy örökre letette a vonót, bizonyára tárt karokkal fogadják körükbe. *Bihari János*, a minden cigányok atyamestere, *Salamon János*, a Bem apó cigánya, aki negyvennyolcban a Nemzeti Színházban is fellépett, a híres *Rácz Pali*, no meg *Dankó Pista*, aki nótát is szerzett Radicsnak, aztán az újabbak közül *Kóczé Tóni*, meg az öreg *Banda Marci* és öreg *Magyari Imre* talán még azt is megkérdik tőle, hogy milyen volt az idei farsang? És ha Radics őszintén felel, el is facsarodik a szívük. Mert Radics se bírta végig. Magára vette az örök némaság, vakság és süketség halotti maszkját . . .

Van egy cigány mese, amely arról szól, hogy a rózsatövé vált leányt semmiféle hatalom nem tudja a varázslat alól föloldani, csak a muzsika. Amikor a cigánylegény meglátja a rózsát, a szépségétől elbűvölten eléje áll és hegedülni kezd: a rózsza azon nyomban leánnyá változik. A hegedűszó varázsának ez az ereje ott tündöklött Radics játékában is. Oldani tudott és kötni. Lavinarohanású hangjai a duhajságba kergették, hogy aztán lágy melódiákkal szelíddé békítsék az örvénybe száguldót. Egyik nótája gyújtott, fölragadta, meglebegtette az embert, a másik az esti szellő gyöngédségével simogatta vissza fájó emberré.

Nem fogjuk többé hallani.

Hacsak a túlvilág nem küldi el hozzánk azokat a mennyei harmóniákat, amelyekről mindnyájan tudjuk, hogy vannak, amelyekért földi utunkon térdig koptatjuk a lábunkat, de hiába. Emberi tökéletlenségünkben csak egy-egy hangjukat tudjuk elfogni valamely nagy muzsikus játékában. Radics is kifogott belőlük párat. Most teljességükben hallhatja őket az örökkévalóságban.

N.

Tudományos élet.

Egy új irodalomtörténetelmélet. — A Margit-legenda szellemi háttere. — A török kiűzése az olasz irodalomban. — Kecskemét neve. — Dácia katasztrófája. — Neolith-művészet Magyarországon.

Az élet emberét a történelmi látású tudóstól az választja el, hogy számára a valóság csak praktikus értékénél fogva létezik s csak abban a viszonyban érdekli, hogy rá nézve kellemes, hasznos vagy kellemetlen, ártalmas, értéktelen. Az irodalmat *élvező* közönséget kevésbé érdekli az irodalmi mű keletkezésének, kialakulásánál közre játszó tényezőknek ismerete: számára az irodalom élete tudattalan folyamat, melybe neveltetése, izlése vagy a véletlen folytán kapcsolódik bele.